

Rijetkosti u knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Katalog inkunabula i knjiga 16. stoljeća. Sastavila i bilješkama popratila **Tamara Runjak**. Izdanja Knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, sv. 10. Zagreb: HAZU, 2011, XXV + 645 str.

Uz Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu, knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti opravdano zaslužuje naslov čuvara našeg književnog blaga. Ova je ustanova od nacionalnog značaja za kulturu pisane riječi nedavno obilježila svoju 150. obljetnicu, istodobno kad i matica koje je dio, HAZU. Stoga je taj veliki jubilej bio neposredni povod za objavu ovog raskošno opremljenog i pregledno sastavljenog kataloga inkunabula i knjiga iz 16. stoljeća. Autorica djela, Tamara Runjak, knjižničarka na čelu Zbirke starih i rijetkih knjiga Knjižnice HAZU, svoja je bogata istraživačka iskustva predstavila javnosti kroz popis ukupno 491 knjige, pomno izrađen po suvremenim pravilima bibliotekarske struke. Ovim je radom formalno okrunjen trogodišnji znanstveni projekt "Organizacija, očuvanje i uporaba hrvatske knjižne baštine", dovršen još 2004. Odgovarajući rezultati predstavljeni su javnosti i elektronskim putem preko interneta, budući da se na stranici <http://katalog.hazu.hr> već u vrijeme tiskanja ove knjige moglo pretraživati dvije i pol tisuće jedinica dostupnih zainteresiranim korisnicima preko elektronskog kataloga.

Kako je u predgovoru upozorila urednica izdanja akademkinja Anica Nazor, ovaj je katalog vrijedna dopuna knjizi *Inkunabule u NR Hrvatskoj* koju je priredio Josip Badalić, a još 1952. objavila tadašnja Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Nova otkrića, nastala u radu na neobrađenoj knjižnoj građi, ovdje su napokon izašla na vidjelo, nadopunivši ranije poznate podatke nizom novih spoznaja, osobito s područja glagoljaških tiskanih knjiga. Među njima, znameniti *Misal po zakonu rimskoga dvora*, tiskan 1483. na glagoljici, ujedno najstarija hrvatska tiskana knjiga i prvi misal koji nije pisan na latinskome jeziku, uvijek će zadržati svoju iznimnu spomeničku vrijednost, dodatno obogaćenu činjenicom da se u posjedu Knjižnice nalaze dva od samo jedanaest preostalih primjeraka. Međutim, iako će se istraživanja

nastaviti, ipak se nameće ocjena da je dosegnuta prirodna granica poslije koje nije lako očekivati neko novo, izuzetno značajno otkriće koje bi stubokom izmijenilo objektivne ocjene iznesene u ovom katalogu. Na ova se zapažanja u vlastitome predgovoru nadovezala i sama autorica kataloga, naglasivši da "bogatu zbirku starih i rijetkih knjiga čini 13.700 svezaka koji datiraju od vremena s početka 16. stoljeća pa do sredine 19. stoljeća" (str. 4), dok će cilj u nastavku rada biti ne samo da se otkriju nova djela, nego i da se "identificira još poneka knjiga iz 16. stoljeća koja je sada označena u starom katalogu sa *sine anno* (bez godine)" (str. 7). Dakle, prvenstveno možemo očekivati da će se postojeća zbirka dalje dotjerivati, dok je, s druge strane, manje vjerojatno da će se dopuniti nekim novim, osobito spektakularnim naslovom.

Iako su oba kratka predgovora, koje potpisuju urednica izdanja i autorica kataloga, u cijelosti prevedena na engleski i time ponudena i stranoj javnosti, ipak je međunarodna usmjerenost djela ponajprije izražena cjelovitim ispisima latinskih, grčkih, njemačkih i talijanskih naslova. Naime, unatoč nacionalnoj važnosti koju ova knjižnica ima, činjenica je da svoje bogatstvo i važnost u međunarodnim okvirima nemalo duguje i djelima stranih pisaca koja su u njoj pohranjena. Unatoč značajnim promjenama kojima smo svjedoci, proći će još vremena dok se u stranim krugovima ne prepozna sva vrijednost domaćih autora. U tom cilju jamačno je koristan svaki poduzeti napor, pa tako i jednostavno istraživanje kako su knjige prispjele do ove zbirke kao svog konačnog odredišta. Povremena rekonstrukcija tih zavojitih puteva kojima su prošle dok darom ili otkupom nisu trajno pohranjene u trezoru knjižnice otvara niz zanimljivih pitanja, nemalo značajnih i za lokalnu povijest manjih zajednica. Tako su, primjerice, s Raba od Gian Tommasa Gožinića otkupljene dvije inkunabule, zbirke propovijedi Sv. Augustina (*Sermones ad heremitas*) i talijanskog franjevca konventualca Roberta Caracciola iz 15. stoljeća (*Sermones fratris Roberti*), dok se, zahvaljujući opisima i popratnim ilustracijama glagoljaških misala, ujedno može razmišljati o raznim okolnostima koje su utjecale na uspješan rad riječke i senjske glagoljaške tiskare.

Stara istina da knjiga ne poznaje granice potvrđena je ne samo nabavom dragocjenih svezaka iz raznih izvora, nego i njihovim sadržajem: sama je autorica kataloga ocijenila da su “važna za kulturnu povijest na ovim prostorima i tri pravoslavna liturgijska djela na staroslavensko-jeziku tiskana na crkvenoj ćirilici: *Oktoih petoglasnik* (1537), *Beogradsko četveroevanđelje* (1552) i *Triod cvjetni* (1566)” (str. 4). Zainteresirani za protestantska strujanja zastat će pak pred zbirkom djela Matije Vlačića Ilirika, koja obuhvaća 68 naslova na njemačkom i latinsko-jeziku, kao i dvama primjercima katekizma Primoža Trubara iz 1575. i 1584. godine. Iako su Vlačić i Trubar autori čiji se rad na širenju reformacije najviše osjetio u našim krajevima i stoga privukao interes brojnih teologa i crkvenih povjesničara (potičući čak dominikanca Serafina Mariju Cervu u prvoj polovici 18. stoljeća da pokuša osporiti Vlačićevo podrijetlo iz Labina i povezati ga sa Šumetom, dijelom dubrovačke Astoreje), u knjižnici HAZU nalazi se i vrlo bogat izbor djela drugih protestantskih autora, često i na njemačkome jeziku, poput postila Martina Luthera tiskanih u Wittembergu 1562. ž

Dakako da su brojnije knjige katoličke tematike, od crkvenih povijesti preko zbirki propovijedi do egzegetskih i moralnoteoloških promišljanja. Svojevrsni kontrast navedenim teološkim sadržajima predstavljaju knjige prirodnanstvene tematike, od “Geografije” znamenitog antičkog aleksandrijskog astronoma i geografa Klaudija Ptolomeja, čiji su radovi toliko zanimali srednjovjekovne mislioce, do brojnih rasprava iz područja medicine, botanike, alkemije. Dakako, na svoje dolaze i klasični filolozi, uživajući u šetnji kroz stoljeća kulture riječi, zastupljene ovdje u renesansnim izdanjima Ciceronovih, Cezarovih i Svetonijevih djela, pa do historioografskih i jezičnih rasprava nastalih od kasne antike i srednjega vijeka do razdoblja humanizma. Napokon, zainteresirani za pravnu tematiku trebali bi u prvom susretu s knjižnicom HAZU zastati barem pred prvotiskom Zadarskog statuta, izdanjem koje je 1564. objavljeno u Veneciji u tiskari Domenica de Farris.

Među ljepotama ovog kataloga jednako plijeni raskoš ilustracija, faksimila, kao i pedantna izrada kazala. Tako su sve knjige iz Vlačićeve zbirke zasebno prikupljene pod podnaslovom *Flaciana*. Osim standardnog opisa, prikazane su i u obliku slikovnih priloga, pa u kakvoći njihove izrade možemo uživati gotovo jednako kao da ih neposredno držimo u ruci. Na kraju kataloga lako se orijentirati i izvući samostalne zaključke koristeći se četirima zasebnim kazalima: kazalom autora i ostalih osoba, kazalom naslova, kazalom tiskara po mjestima i predmetnim kazalom. Kazala su ujedno postavljena u kontrast s rasporedom samog kataloga, podijeljena u tri velike tematske cjeline: inkunabule, hrvatske knjige 16. stoljeća (uz koje stoji i spomenuti odjeljak *Flaciana*) i strane knjige 16. stoljeća. Uz Vlačićeve knjige, ovdje se čuvaju i brojna djela iz ostavštine Marka Marulića, pa veliki bard našeg pjesništva može najaviti i radove dubrovačkih autora.

Činjenica da je razvitak hrvatske kulture nezamisliv bez jakog dubrovačkog utjecaja još jednom se osjetila na stranicama ovog kataloga. Anegdote o posjetu Ivana Kukuljevića Sakcinskog dubrovačkim knjižnicama, poglavito već tada glasovitoj knjižnici samostana Male braće, kojom ga se prilikom sumnjičilo da je nepravedno prisvojio neke primjerke radi višeg cilja i darivanja tadašnje JAZU, ovdje oživljavaju na osobit način, kroz pregled knjiga brojnih pisaca povezanih s našim gradom. Od dva primjerka znamenite inkunabule *De natura caelestium spirituum* Đura Dragišića preko raznih Držićevih djela i pjesničkih zbirki Jakova Bunića, Andrije Čubranovića, Dominka Zlatarića i Dinka Ragnine do »Povijesti Dubrovnika« talijanskog dominikanca Serafina Razzija, svaki će istraživač i ljubitelj naše starine naći zanimljivog i korisnoga materijala i zato od srca zahvaliti vrijednoj knjižničarki na uloženu trudu. Osim toga, svakom zainteresiranom ostavljeno je na volju da samostalno pokuša tematski svrstati djela, ovdje popisana abecednim redom. Po takvoj, zamišljenoj podjeli knjiga dubrovačkih autora, uz pjesništvo bi bile zastupljene teologija (Arkandeo Gučetić Oblišić, *Rosario*; Bazilije Gradić, *Libarze od dievstva i dievickoga bitya*; isti, *Trattato della verginità*),

filozofija (Nikola Vitov Gučetić, *Dello stato delle repubbliche, Dialogo d'amore, Dialogo della bellezza*; Miho Monaldi, *Dell'averere et della metafisica*; isti, *Irene, overo della bellezza*), povijest (Ludovik Crijević Tuberon, *De Turcarum origine*). Marom autorice kataloga najviše zastupljeni autori približeni su nam kroz kratke biografije, koje se nadovezuju na prikaze njihovih djela.

Pri opisivanju navedenih naslova našlo se mjesto i za ranije objavljene kataloge dubrovačkih knjižničara, među kojima se, uz kratke napomene o opisima nekih inkunabula u knjižnici Dominikanskog samostana iz pera Koste Vojnovića, izdvaja ime Mata Bete. Budući da je proteklo petnaestak godina otkako je objavljen katalog pod naslovom *Rukopisi Znanstvene knjižnice Dubrovnik*, možemo se nadati da će ovaj katalog rijetkosti iz knjižnice HAZU u Zagrebu potaknuti nastavak rada i na drevnom knjižnom blagu pohranjenome u našoj blizini.

Relja Seferović

Antica Menac i Mira Menac-Mihalić, *Frazeologija splitskog govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2011, 364 str.

Posljednjih desetljeća posvećuje se, u svijetu i kod nas, sve veća pozornost frazeologiji kao dijelu jezikoslovlja koji se bavi frazemima (frazeologizmima), odnosno stalnim svezama riječi u kojima je jedna ili više sastavnica izgubila svoje osnovno značenje.

Hrvatska frazeologija kao samostalna disciplina počinje se razvijati vrlo brzo. Tome u prilog govore frazeološki radovi Antice Menac, Josipa Matešića, Aleksandra Paunova, koji svoje radove objavljuju u sedamdesetim godinama prošloga stoljeća, ili pak radovi Josipa Jerneja i Milana Mogaša, čija se istraživanja vežu za osamdesete godine prošloga stoljeća. Interes za hrvatsku dijalektologiju ni danas ne jenjava. Istraživanja dijalektne frazeologije u posljednjih su dvanaest godina obuhvatila pojedine mjesne govore. Tako je npr. Jela Maresić proučavala frazeologiju Podravske Sesveta, Marija Turk frazeologiju krčkih govora, Antica Menac i Mira Menac-Mihalić frazeologiju južnih čakavskih govora, Sanja Bogović frazeologiju grobničkih govora i mjesnoga govora Drage, Sanja Vulić frazeme u sklopu čakavskih poslovice...

Hrvatska dijalektna frazeologija dobila je 2011. godine vrlo vrijedno djelo. Riječ je o knjizi akademkinje Antice Menac i Mire Menac-Mihalić *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*, objavljenoj u izdanju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Zanimanje autorica usmjereno je na cjelokupnu dijalektološku problematiku, u ovom slučaju na dijalektnu frazeologiju. Ova je knjiga samo jedna u nizu u zamišljenome projektu o dijalektnoj frazeologiji hrvatskih narječja. Naime, 2005. godine izlazi *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj* Mire Menac-Mihalić, a 2008. *Frazeologija križevačkopodravske kajkavske govora s rječnicima* Antice Menac i Mire Menac-Mihalić. U uvodnim poglavljima rječnika Mira Menac-Mihalić i Antica Menac između ostalog